

ศึกษาเปรียบเทียบชีวิตตามหลักอริยสัจในพระพุทธศาสนาเถรวาท

และหลักปुरुષารณะในศาสนาฮินดู

A Comparative Study of Life in the Four Noble Truths of

Theravāda Buddhism and the Purusārtha of Hinduism

¹สุรพล ศิวีโลกุล, ²ณัฏฐิ์ ศรีดี และ ³พระมหาขวัญชัย กิตติเมธี

¹Surapol Sivilaikul, ²Natthee Sridee and

³Phramaha Khwanchai Kittimete

^{1,2,3}คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

^{1,2,3}Faculty of Buddhism, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

¹Corresponding Author's Email: ssurapol@outlook.com

Received: June 6, 2025; **Revised:** August 15, 2025; **Accepted:** August 23, 2025

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาชีวิตตามหลักอริยสัจในพระพุทธศาสนาเถรวาท 2) เพื่อศึกษาชีวิตตามหลักปुरुษารณะในศาสนาฮินดู 3) เพื่อเปรียบเทียบชีวิตตามหลักอริยสัจในพระพุทธศาสนาเถรวาทและหลักปुरुษารณะในศาสนาฮินดู การวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยอาศัยการวิเคราะห์เนื้อหา และการตีความเชิงพรรณนา จากข้อมูลคัมภีร์ชั้นปฐมภูมิ ได้แก่ พระไตรปิฎกฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย คัมภีร์อุปนิษัท และภควัทคีตา ร่วมกับเอกสารวิชาการชั้นทุติยภูมิที่เกี่ยวข้อง ผลการวิจัยพบว่า 1) ชีวิตตามหลักอริยสัจในพระพุทธศาสนาเถรวาทมุ่งเน้นการทำความเข้าใจ "ทุกข์" อันเป็นสัจธรรมของชีวิต การค้นหาเหตุแห่งทุกข์ การดับทุกข์ด้วยการละตัณหาและอวิชชา ผ่านการดำเนินชีวิตตามหลัก อริยมรรคมีองค์ 8 เพื่อนำไปสู่พระนิพพาน ซึ่งเป็นความพ้นทุกข์ในระดับชั่วคราว (ความสงบจากกิเลสชั่วคราว) และระดับถาวร (ความหลุดพ้นจากทุกข์โดยสิ้นเชิงจากสังสารวัฏ) โดยตั้งอยู่บนหลักไตรลักษณ์ (อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา) และการพัฒนาปัญญาเห็นแจ้งตามความเป็นจริงของชีวิต 2) ชีวิตในศาสนาฮินดูอธิบายผ่านหลักปुरुษารณะได้แก่ ธรรมะ อรรถะ กามะ และโมกษะ ซึ่งเป็นกรอบในการดำเนินชีวิตให้สมดุลทั้งทางโลกและทางธรรม โดยมี "อาตมัน" เป็นแก่นแท้ของชีวิต และมีเป้าหมายสูงสุดคือ "โมกษะ" อันเป็นความพ้นทุกข์จากสังสารวัฏ ซึ่งมีทั้งมิติชั่วคราว (การคลายทุกข์ทางโลกด้วยการปฏิบัติธรรม) และมิติถาวร (การรวมเป็นหนึ่งเดียวกับ "พรหมัน") 3) ทั้งสองศาสนามีจุดร่วมในการชี้ให้เห็นถึงความทุกข์ และหนทางสู่ความพ้นทุกข์ เน้นการฝึกฝนตน จริยธรรม และการพัฒนาทางจิตวิญญาณ แต่แตกต่างกันในหลักปรัชญาพื้นฐาน พระพุทธศาสนาเถรวาทยืนยันแนวคิด "อนัตตา" ปฏิเสธความมีตัวตนถาวร ขณะที่ศาสนาฮินดูยืนยันแนวคิด "อาตมัน" ที่ไม่แปรเปลี่ยนและเป็นนิรันดร์ องค์

ความรู้ใหม่จากงานวิจัยนี้แสดงให้เห็นว่า หลักอริยสัจและหลักปुरुษารณะสามารถประยุกต์ใช้ได้ในทุกช่วงวัย ตั้งแต่วัยเด็กจนถึงวัยสูงอายุ โดยปรับให้เหมาะสมกับบริบททางสังคมในยุคปัจจุบัน อันจะส่งเสริมการดำเนินชีวิตอย่างมีคุณธรรม สติ สมดุล และเปี่ยมด้วยคุณค่าทางจิตวิญญาณทั้งในระดับปัจเจกและสังคมโดยรวม

คำสำคัญ: อริยสัจ; ปुरुษารณะ; ชีวิต; ความพ้นทุกข์; ความหลุดพ้น

Abstract

This research article pursues three objectives: 1) to examine life as understood through the Four Noble Truths in Theravāda Buddhism; 2) to investigate life in accordance with the Purusārthas in Hinduism; and 3) to conduct a comparative analysis between these two frameworks. Employing a qualitative documentary research design, the study applies content analysis and descriptive interpretation, drawing on primary sources—the Tipiṭaka (Mahachulalongkornrajavidyalaya Edition), the Upaniṣads, and the Bhagavad Gītā—alongside relevant secondary academic literature. The findings reveal that: 1) the Four Noble Truths provide a diagnostic and practical framework for understanding and overcoming suffering (dukkha) through the Noble Eightfold Path, ultimately culminating in Nibbāna as both provisional liberation (momentary release from defilements) and ultimate emancipation (complete freedom from saṃsāra). 2) In Hinduism, the Purusārthas—Dharma, Artha, Kāma, and Mokṣa—offer an integrative framework for balancing material and spiritual pursuits, with Ātman as the essential self and Mokṣa as the ultimate realization of union with Brahman. 3) Both traditions converge in their recognition of suffering and the cultivation of ethical and spiritual discipline as the path to liberation, yet diverge in their metaphysical doctrines: Theravāda Buddhism emphasizes anattā (non-self), while Hinduism affirms the eternal and unchanging Ātman. The study contributes new insights by demonstrating that both frameworks can be applied meaningfully across the human life span—from childhood to old age—when adapted to contemporary contexts. Such integration fosters a life grounded in morality, mindfulness, balance, and profound spiritual values, thereby benefitting both individuals and society at large.

Keywords: Four Noble Truths; Purusārthas; Life; Liberation

บทนำ

มนุษย์ในทุกยุคสมัยล้วนเผชิญกับปัญหาพื้นฐานของการดำรงอยู่ อันประกอบด้วยความไม่แน่นอน ความทุกข์ทางกายและใจ ความเปลี่ยนแปลงที่ควบคุมไม่ได้ ตลอดจนความปรารถนาในการค้นหาความหมาย อันแท้จริงของชีวิต และความสุขที่มั่นคงถาวร ปรากฏการณ์ดังกล่าวมิได้เป็นเพียงข้อเท็จจริงทางประสบการณ์ของปัจเจกบุคคล หากแต่ยังสะท้อนถึงสภาวะทั่วไปของมนุษยชาติที่แสวงหาคำตอบเกี่ยวกับชีวิต และจุดหมายสูงสุดแห่งการเป็นมนุษย์ในเชิงอภิปราย และจริยศาสตร์อย่างต่อเนื่องตลอดมา (สมภาร พรหมทา, 2561) ในบริบทของโลกยุคปัจจุบันซึ่งเต็มไปด้วยความซับซ้อน และการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทั้งด้านเทคโนโลยี เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ความท้าทายพื้นฐานของชีวิตเหล่านี้ยิ่งทวีความเข้มข้น ส่งผลให้มนุษย์หันกลับไปสู่แหล่งปัญญาทางจิตวิญญาณที่สืบทอดมาแต่โบราณกาล โดยเฉพาะ “ศาสนา” ในฐานะระบบความเชื่อ คำสอน และแนวปฏิบัติที่เสนอกรอบคิด และแนวทางในการดำเนินชีวิตอย่างมีเป้าหมาย มีคุณค่า และนำไปสู่ความหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวง (อภิสิทธิ์ ศรีสุวรรณ, 2563)

พระพุทธศาสนาและศาสนาฮินดู เป็นสองศาสนาสำคัญที่มีรากเหง้าในอารยธรรมโบราณของชมพูทวีป ทั้งสองศาสนาได้พัฒนาแนวคิดทางอภิปราย จริยศาสตร์ และจิตวิญญาณอย่างลึกซึ้งเพื่อตอบสนองต่อปัญหาของชีวิต โดยมีจุดร่วมอยู่ที่ความตระหนักต่อความทุกข์ และการแสวงหาหนทางพ้นทุกข์เป็นเป้าหมายหลัก แม้จะมีรากฐานร่วมในระบบความเชื่อ และวัฒนธรรมของอินเดียโบราณ แต่ทั้งสองศาสนาก็มีลักษณะเฉพาะในการอธิบาย “ธรรมชาติของชีวิต” และ “จุดมุ่งหมายสูงสุดของความเป็นมนุษย์” ซึ่งแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ (สัมพันธ์ กิจบุญชู, 2557)

ในพระพุทธศาสนาเถรวาท ความจริงพื้นฐานของชีวิตได้รับการวิเคราะห์อย่างลึกซึ้งผ่านหลัก “ไตรลักษณ์” ได้แก่ อนิจจตา (ความไม่เที่ยง) ทุกขตา (ความเป็นทุกข์) และอนัตตา (ความไม่ใช่ตัวตน) ซึ่งสะท้อนถึงสภาพความเป็นจริงของสรรพสิ่งทั้งปวงว่าไม่อาจคงอยู่ถาวร ไม่อาจให้ความพึงพอใจได้อย่างสมบูรณ์ และไม่มีแก่นแท้ของตัวตนอันเที่ยงแท้ หลัก “อริยสัจ 4” ได้แก่ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ และมรรค ซึ่งปรากฏในพระธัมมจักกัปปวัตตนสูตร พระสูตรต้นตอปิฎก สังยุตตนิกาย มหาวารวรรค (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: ส.ม. (ไทย); 15/125/105) จึงถูกนำเสนอเป็นกรอบโครงสร้างของปัญญาในการวินิจฉัยปัญหาแห่งทุกข์ วิเคราะห์สาเหตุ กำหนดเป้าหมายของการดับทุกข์ และเสนอแนวทางปฏิบัติอย่างเป็นระบบเพื่อให้ถึงความพ้นทุกข์หรือพระนิพพาน (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2564) แนวทางนี้มีได้เป็นเพียงแนวคิดเชิงทฤษฎี แต่ยังสามารถประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันผ่านการฝึกสติ การเจริญสมาธิ การรักษาศีล และการพัฒนาปัญญา อันนำไปสู่ความเข้าใจในธรรมชาติของความทุกข์อย่างถูกต้อง และการดำรงชีวิตอย่างสงบเย็น (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2561)

ขณะเดียวกัน ศาสนาฮินดูซึ่งมีลักษณะหลากหลายทางแนวคิดและนิกาย ได้พัฒนาแนวทางเฉพาะในการอธิบายความทุกข์ผ่านแนวคิดเรื่อง “สังสารวัฏ” (Samsara) หรือวัฏจักรแห่งการเวียนว่ายตายเกิดที่เกิดจาก “กรรม” (Karma) และความหลงผิดที่ทำให้เอาตมึน (อัตตาที่แท้จริง) ผูกพันอยู่กับโลกวัตถุ ความยึดติด และอัตลักษณ์ทางสังคม (Flood, 1996) เป้าหมายสูงสุดของชีวิตในศาสนาฮินดูคือการบรรลุ “โมกษะ” (Moksha) หรือการหลุดพ้นจากสังสารวัฏ และการรวมเป็นหนึ่งเดียวกับพรหมัน ตามที่ระบุในคัมภีร์ภควัทคีตา (โยคานันตะ, 2561) ซึ่งถือเป็นภาวะจิตวิญญาณสูงสุดของความเป็นอิสระจากพันธนาการทั้งปวง (Radhakrishnan, 1995) แนวทางแห่งความหลุดพ้นนี้เชื่อมโยงกับหลัก “ปุรุชาธะ” (Purusārthas) ได้แก่ ธรรมะ (Dharma) หน้าที่และความถูกต้อง, อรรถะ (Artha) ความมั่งคั่งและความมั่นคง, กามะ (Kama) ความพึงพอใจทางโลก, และโมกษะ (Moksha) ความหลุดพ้นจากสังสารวัฏ ซึ่งถือเป็นเป้าหมายแห่งชีวิตที่ควรบรรลุอย่างสมดุลในแต่ละช่วงวัย และสถานะของบุคคล (Dasgupta, 1927) โดยมีหลัก “อาศรม 4” (Asramas) ได้แก่ พรหมจารี คฤหัสถ์ วานปรีสถ์ และสันยาสะ เป็นกรอบของการดำเนินชีวิตที่สอดคล้องกับพัฒนาการของมนุษย์ตั้งแต่วัยเรียนรู้อันถึงการมุ่งสู่หลุดพ้นทางจิตวิญญาณ (Sivananda, 2000)

การศึกษาชีวิตตามหลักอริยสัจในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับหลักปุรุชาธะในศาสนาฮินดู จึงเป็นเรื่องสำคัญและทรงคุณค่าในเชิงวิชาการและจิตวิญญาณ เนื่องจากช่วยเปิดมุมมองเชิงเปรียบเทียบระหว่างสองระบบความคิดที่มีรากเหง้าร่วมกัน แต่พัฒนาไปในทิศทางที่แตกต่าง ซึ่งจะนำไปสู่ความเข้าใจอันลึกซึ้งยิ่งขึ้นใน

เรื่อง “ชีวิต” และ “เป้าหมายสูงสุดของชีวิตมนุษย์” อีกทั้งยังเอื้อต่อการสร้างองค์ความรู้ใหม่ที่สามารถประยุกต์ใช้กับชีวิตร่วมสมัยได้อย่างเป็นระบบ (สมภาร พรหมทา, 2561) และยังก่อให้เกิดความเคารพในความแตกต่างทางศาสนา อันเป็นพื้นฐานสำคัญในการสร้างสันติภาพ และความร่วมมือในโลกที่เต็มไปด้วยความหลากหลายทางวัฒนธรรม (Sen, 2005)

การวิจัยนี้จึงมิใช่เพียงการศึกษาทางวิชาการเพื่อเปรียบเทียบแนวคิดของสองศาสนาเท่านั้น หากแต่ยังเป็นความพยายามในการเชื่อมโยงภูมิปัญญาแห่งอารยธรรมโบราณเข้ากับความท้าทายในการแก้ปัญหาชีวิตของคนในยุคโลกาภิวัตน์ เพื่อสืบสานปณิธานแห่งการดำเนินชีวิตที่มีความหมาย มุ่งสู่ความสุขที่ยั่งยืน และเกื้อกูลกันระหว่างมนุษย์ทั้งในระดับปัจเจกและสังคมโลก

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาชีวิตตามหลักอริยสัจในพระพุทธศาสนาเถรวาท
2. เพื่อศึกษาชีวิตตามหลักปुरुषารณะในศาสนาฮินดู
3. เพื่อศึกษาเปรียบเทียบชีวิตตามหลักอริยสัจในพระพุทธศาสนาเถรวาทและหลักปुरुषารณะในศาสนาฮินดู

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ประเภทการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยดังนี้:

- 1. การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis):** วิเคราะห์และรวบรวมข้อมูลจากแหล่งข้อมูลชั้นปฐมภูมิและทุติยภูมิที่เกี่ยวข้อง
- 2. แหล่งข้อมูลชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources):** พระไตรปิฎกฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, คัมภีร์อุปนิษัท, และ ภาควัทคีตา
- 3. แหล่งข้อมูลชั้นทุติยภูมิ (Secondary):** หนังสือ, บทความวิจัย, วิทยานิพนธ์, และเอกสารทางวิชาการที่เกี่ยวข้องกับหลักอริยสัจและหลักปुरुषารณะ
- 4. การตีความเชิงพรรณนา (Descriptive Interpretation):** นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ ตีความ และสังเคราะห์เพื่ออธิบายแนวคิดชีวิตตามหลักธรรมทั้งสองศาสนาอย่างเป็นระบบ
- 5. การวิเคราะห์เปรียบเทียบ (Comparative Analysis):** นำผลการศึกษาจากข้อ 1 และ 2 มาเปรียบเทียบความเหมือนและความแตกต่างในประเด็นสำคัญ เพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 3

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ที่ 1 ผลการวิจัยพบว่า พระพุทธศาสนาเถรวาทเสนอความเข้าใจเรื่อง “ชีวิต” ผ่านกระบวนการของขั้น 5 อันได้แก่ รูป (ร่างกาย หรือสิ่งที่เป็นวัตถุทางกายภาพ) เวทนา (ความรู้สึกที่เกิดขึ้นทางใจหรือทางกาย) สัญญา (ความจำได้หมายรู้ การจดจำลักษณะหรือประสบการณ์ต่าง ๆ) สังขาร (การปรุงแต่งทางจิต เช่น ความคิด ความอยาก ความตั้งใจ) และวิญญาณ (ความรู้สึกตัวหรือการรับรู้ เช่น การเห็น การได้ยิน การลิ้มรส) ซึ่งเป็นเพียงปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นตั้งอยู่ และดับไปตามหลักไตรลักษณ์ (อนิจจัง - ไม่เที่ยง เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา, ทุกขัง - เป็นทุกข์ เพราะการยึดติดในสิ่งที่เปลี่ยนแปลง, อนัตตา - ไม่ใช่ตัวตน ไม่มีสิ่งใดในขั้น 5 ที่เป็น เรา หรือ ของเรา อย่างแท้จริง) มิใช่สิ่งที่มีแก่นสารถาวร การดำรงอยู่ของชีวิตจึงสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับกฎปฏิจจสมุปบาท (ปรากฏการณ์ที่อาศัยเหตุปัจจัยปรุงแต่งกันขึ้น) ซึ่งก่อให้เกิดสังสารวัฏ เป้าหมายสูงสุดคือการดับทุกข์ และบรรลุพระนิพพาน ทั้งนี้ เพื่อให้มนุษย์เข้าใจสถานะจริงของชีวิต อริยสัจ 4 หรือ ความจริงอันประเสริฐ 4 ประการ ได้แก่ 1) ทุกข์: ความจริงที่ว่าชีวิตและสรรพสิ่งล้วนเป็นที่ตั้งแห่งความไม่เที่ยง ความไม่สมบูรณ์ และความทนอยู่สภาพเดิมไม่ได้ ไม่ได้จำกัดเพียงความเจ็บปวด แต่รวมถึงความไม่น่าพึงพอใจที่แฝงอยู่ในสังขารธรรม 2) สมุทัย: ความจริงว่าเหตุแห่งทุกข์คือ ตัณหา 3 (กามตัณหา ภวตัณหา และวิภวตัณหา) ซึ่งหยั่งรากในอวิชชา (ความไม่รู้แจ้งในอริยสัจ 4 และไตรลักษณ์) อันเป็นแรงขับเคลื่อนให้เกิดการเวียนว่ายตายเกิด 3) นิโรธ: ความจริงว่าความทุกข์สามารถดับไปได้จริง ด้วยการดับตัณหาและอวิชชาอย่างสิ้นเชิง นำไปสู่การเข้าถึง พระนิพพาน อันเป็นสถานะแห่งอิสรภาพจากพันธนาการทั้งปวง 4) มรรค: ความจริงว่าหนทางแห่งการดับทุกข์คือ อริยมรรคมีองค์ 8 ซึ่งเป็นทางสายกลาง (มัชฌิมาปฏิปทา) ประกอบด้วย ปัญญา (สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ), ศีล (สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ), และสมาธิ (สัมมาวายามะ สัมมาสมาธิ สัมมาสมาธิ)

การดำเนินชีวิตตามหลักอริยสัจ 4 คือการประยุกต์ใช้อริยมรรคมีองค์ 8 เป็นแนวทางในการปฏิบัติที่เป็นระบบครอบคลุมทั้งด้านปัญญา ศีล และสมาธิ (ไตรสิกขา) โดยมีมุ่งหมายต่อการปลดปล่อยจากทุกข์ทั้งปวง และนำไปสู่การบรรลุพระนิพพาน อันเป็นเป้าหมายสูงสุดของชีวิตตามคติพระพุทธศาสนา นอกจากนี้ ยังเป็นแนวทางในการพัฒนาตนเอง ลดละกิเลส และสร้างสังคมที่สงบสุข โดยยังส่งเสริมเป้าหมายทางสังคมผ่านหลักสังคหวัตถุ 4 (หลักธรรมแห่งการยึดเหนี่ยวน้ำใจกัน), ทศพิธราชธรรม (หลักธรรมของนักปกครอง), และ พรหมวิหาร 4 (หลักธรรมแห่งการอยู่ร่วมกันด้วยใจเมตตา) ซึ่งเป็นรากฐานของการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

วัตถุประสงค์ที่ 2 ผลการวิจัยพบว่า ในศาสนาฮินดูอธิบาย “ชีวิต” ว่าเป็นการดำรงอยู่ของ “อาตมัน” ซึ่งเป็นแก่นแท้ของมนุษย์ มีความบริสุทธิ์ เป็นนิรันดร์ และเป็นหนึ่งเดียวกับ “พรหมัน” หรือสัจธรรมสูงสุดของจักรวาล การมีชีวิตในโลกนี้เป็นการเดินทางของอาตมันในวงจร สังสาระ (การเวียนว่ายตายเกิด) ซึ่งถูกขับเคลื่อนด้วยกฎแห่ง กรรม (การกระทำ) ความทุกข์เกิดจากการที่อาตมันถูกห่อหุ้มด้วย มายา (ภาพลวงตา) และติดอยู่ในวัฏจักรแห่งการเกิดตาย เป้าหมายของชีวิตคือการหลุดพ้นจากพันธนาการแห่งสังสารวัฏ และบรรลุสู่สถานะของโมกษะ (Moksha) ซึ่งเป็นการหลอมรวมของอาตมันและพรหมัน ในการดำเนินชีวิต ศาสนาฮินดูเสนอหลัก “ปुरुชาณะ” ซึ่งเป็นเป้าหมายพื้นฐาน 4 ประการของมนุษย์ ได้แก่ 1) ธรรมะ: หลักแห่งหน้าที่

ความถูกต้อง คุณธรรม จริยธรรม และการดำเนินชีวิตที่ชอบธรรม เป็นรากฐานในการแสวงหาเป้าหมายอื่น ๆ 2) อรรถะ: การแสวงหาความมั่งคั่ง ความมั่นคงทางเศรษฐกิจ และอำนาจอย่างชอบธรรม เพื่อการดำรงชีวิต และสนับสนุนครอบครัวและสังคม 3) กามะ: ความปรารถนา ความพึงพอใจทางประสาทสัมผัส ความรัก และความสุขทางโลก ซึ่งต้องดำเนินไปภายใต้กรอบของธรรมะและอรรถะ 4) โมกษะ: เป้าหมายสูงสุดของชีวิต คือ การหลุดพ้นจากวงจรสังสารและการรวมเป็นหนึ่งเดียวกับพรหมัน

ศาสนาฮินดูยังมีหลัก “อาศรม 4” ที่กำหนดบทบาทและหน้าที่ในแต่ละช่วงวัย ได้แก่ 1) พรหมจรรย์ ช่วงวัยเรียนรู้และศึกษาธรรมะ มุ่งเน้นการฝึกฝนตนเอง การแสวงหาความรู้ และการพัฒนาคุณธรรม เพื่อเตรียมพร้อมสำหรับการเป็นผู้ใหญ่ที่ดี 2) คฤหัสถ์ ช่วงวัยสร้างครอบครัวและการทำงาน มุ่งเน้นการประกอบอาชีพ การสร้างฐานะ การดูแลครอบครัว และการทำหน้าที่ทางสังคมอย่างรับผิดชอบ พร้อมทั้งปฏิบัติตามหลักธรรมะ 3) วานปรสธ์ ช่วงวัยที่เริ่มปลีกตัวออกจากภาระทางโลก มุ่งเน้นการปฏิบัติธรรม การเจริญสมาธิ และการแสวงหาความสงบทางจิตใจ โดยยังคงอยู่ในสังคมแต่ลดความผูกพัน 4) สันยาสะ ช่วงวัยสุดท้ายที่ละชีวิตทางโลกอย่างสิ้นเชิง มุ่งเน้นการบำเพ็ญเพียรเพื่อบรรลุโมกษะ การบูรณาการหลักปรัชญาและเข้ากับการพัฒนาทางวัยของชีวิตมนุษย์ให้การดำเนินชีวิตเป็นไปอย่างสมบูรณ์ทั้งในระดับปัจเจกและสังคม โดยมี โยคะ ๔ ได้แก่ กรรมโยคะ (การปฏิบัติตนโดยไม่ยึดติดกับผลลัพธ์) ภักติโยคะ (การเชื่อมโยงกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือพลังที่สูงกว่าผ่านความรักที่บริสุทธิ์) ข्यानโยคะ (การแสวงหาความจริงสูงสุดผ่านการศึกษา การไตร่ตรอง และการใช้ปัญญา) และราชโยคะ (การควบคุมจิตและบรรลุสมาธิอันลึกซึ้ง) เป็นแนวปฏิบัติธรรมที่สอดคล้องกับความหลากหลายของจิตและธรรมชาติของแต่ละบุคคล เพื่อช่วยให้บุคคลสามารถแสวงหาความสุขทางโลกได้อย่างสมดุลควบคู่กับการแสวงหาความหลุดพ้นทางจิตวิญญาณ

วัตถุประสงค์ที่ 3 ผลการวิจัยพบว่า การเปรียบเทียบชีวิตตามหลักอริยสัจในพระพุทธศาสนาเถรวาท และหลักปรัชญาในศาสนาฮินดู ทั้งสองศาสนามีความสอดคล้องกันในแง่ของการวิเคราะห์ปัญหาของชีวิต ความเข้าใจเรื่องวัฏจักรแห่งทุกข์ และการแสวงหาความหลุดพ้น แต่มีความแตกต่างในระดับแนวคิดและวิธีการอธิบายสัจธรรมขั้นสูง กล่าวคือ

นิพพาน กับ โมกษะ

1. พระพุทธศาสนาเถรวาท ปฏิเสธแนวคิดเรื่องอัตตาถาวร (อาตมัน) และ เสนอว่าชีวิตคือกระบวนการปรุงแต่งที่ไม่มีตัวตนแท้จริง เป้าหมายคือการดับทุกข์และเข้าสู่นิพพานซึ่งเป็นสภาวะที่สิ้นกิเลสและการเกิดใหม่

2. ศาสนาฮินดู ยืนยันในอัตตานิรันดร์ (อาตมัน) ที่แสวงหาการรวมเป็นหนึ่งเดียวกับพรหมัน เป้าหมายคือการบรรลุโมกษะอันเป็นการตระหนักรู้ในอัตตาอันแท้จริง

กรรม, ความหลุดพ้น, การเกิด

ในด้านการดำเนินชีวิต ทั้งสองศาสนาเสนอแนวทางปฏิบัติที่เป็นระบบ โดยพระพุทธศาสนาเน้น "อริยมรรคมีองค์ 8" ขณะที่ศาสนาฮินดูเน้น "ปรัชญา" ควบคู่กับ "โยคะ" และ "อาศรม 4" ซึ่งมุ่งสู่การพัฒนาตนและการปลดปล่อยพันธนาการทางโลกอย่างสมดุล

ความคล้ายคลึงกัน

เป้าหมายสูงสุด: ทั้งสองศาสนามีเป้าหมายสูงสุดคือ "ความหลุดพ้น" จากความทุกข์หรือวัฏสงสาร
ความสำคัญของจริยธรรมและการกระทำ: ทั้งอริยสัจ (ศีลในอริยมรรคมีองค์ 8) และปुरुชาละ (ธรรมะและอรรถะ) เน้นย้ำการดำเนินชีวิตอย่างมีคุณธรรม จริยธรรม และความรับผิดชอบ

การตระหนักถึงปัญหาของชีวิต: ทั้งสองศาสนาเริ่มต้นด้วยการยอมรับว่าชีวิตมีความไม่สมบูรณ์และเป็นแหล่งกำเนิดของความทุกข์

แนวทางการฝึกฝนตนเอง: ให้ความสำคัญกับการฝึกฝนทางจิตวิญญาณ การควบคุมจิตใจ และการพัฒนาปัญญา

การประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน: ทั้งสองหลักธรรมสามารถนำมาปรับใช้ได้ในชีวิตประจำวันสำหรับทุกวิถีชีวิต ไม่จำกัดเฉพาะนักบวช

ความแตกต่างกัน

นิยาม “ชีวิต” (อนัตตา กับ อัตตา): พระพุทธศาสนาปฏิเสธแนวคิดเรื่องอัตตาหรือตัวตนที่เที่ยงแท้ถาวร โดยมองชีวิตเป็นกระบวนการของขั้น 5 ที่เป็น อนัตตา ขณะที่ศาสนาฮินดูเชื่อใน อัตมัน ซึ่งเป็นจิตวิญญาณส่วนบุคคลที่เป็นอมตะและเที่ยงแท้ เป็นแก่นแท้ของชีวิต และเป็นหนึ่งเดียวกับพรหมัน

เป้าหมายสูงสุด (“การดับสูญ” กับ “การรวมเป็นหนึ่งเดียว”): นิพพาน ในพระพุทธศาสนาคือสภาวะที่กิเลสและกองทุกข์ดับสิ้นไปโดยไม่เหลือ เป็นการสิ้นสุดของภพชาติและการเวียนว่ายตายเกิด ส่วน โมกษะ ในศาสนาฮินดูคือการหลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิดโดยการรวมเป็นหนึ่งเดียวกับพรหมัน

สาเหตุแห่งทุกข์และแนวทางแก้ไข: พุทธศาสนาเชื่อว่าสาเหตุหลักคือ ตัณหา ที่เกิดจาก อวิชชา (ความไม่รู้แจ้งในไตรลักษณ์และอริยสัจ) แก้ไขด้วยการพัฒนาปัญญาให้เห็นแจ้งในความเป็นอนัตตา และปฏิบัติตามอริยมรรคมีองค์ 8 ฮินดูเชื่อว่าสาเหตุหลักคือ มายา (ภาพลวงตา) และ อวิชชา (ความไม่รู้) ที่ทำให้อัตมันไม่ตระหนักถึงความเป็นหนึ่งเดียวกับพรหมัน แก้ไขด้วยการตระหนักรู้ในอัตมันและพรหมันผ่านโยคะต่าง ๆ และเน้นการทำหน้าที่โดยไม่ยึดติดผลกระทบ (นิชกามกรรม)

มุมมองต่อโลกและวัตถุ: พุทธศาสนาเน้นการหลุดพ้นจากโลกียวิสัยโดยการละกิเลสและการปล่อยวางความยึดมั่นในโลกและวัตถุ ส่วนฮินดูยอมรับการแสวงหาความมั่งคั่ง (อรรถะ) และความสุขทางโลก (กามะ) ภายใต้กรอบของธรรมะ โดยมองว่าเป็นส่วนหนึ่งของการเดินทางของชีวิตก่อนจะมุ่งสู่โมกษะ

ชีวิตตามหลักอริยสัจในพระพุทธศาสนาเถรวาทและชีวิตตามหลักปुरुชาละในศาสนาฮินดู แม้จะมีรากฐานปรัชญาที่ต่างกัน แต่ต่างก็นำเสนอแนวทางเพื่อความเข้าใจชีวิตอย่างลึกซึ้ง และเสนอหนทางที่เหมาะสมในการดำรงชีวิตอย่างมีความหมาย ซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับชีวิตร่วมสมัยเพื่อบรรลุทั้งความสุขทางโลกและทางธรรมได้อย่างมีคุณภาพ

อภิปรายผลการวิจัย

1. พบว่า หลักอริยสัจ เป็นหัวใจสำคัญในการอธิบาย “ชีวิต” ในพระพุทธศาสนาเถรวาท โดยเสนอว่าชีวิตตามหลักอริยสัจเป็นทั้งกรอบวินิจฉัยปัญหาแห่งชีวิต และแนวทางในการพัฒนาปัญญาเพื่อเข้าถึงนิพพานอันเป็นเป้าหมายสูงสุด การดำเนินชีวิตในทางพุทธศาสนาจึงเป็นการฝึกฝนทางจิต เพื่อให้เกิดปัญญาอันเห็นแจ้งในสัจธรรม และเป็นการดำรงอยู่ที่สอดคล้องกับความจริงของธรรมชาติ โดยมุ่งสู่การดับทุกข์อย่างสิ้นเชิง สอดคล้องกับแนวคิดเรื่อง “อนัตตา” ในพระพุทธศาสนาเถรวาทยังได้รับการขยายความในเชิงประยุกต์โดย พุทธทาสภิกขุ ซึ่งเสนอว่า การไม่มีตัวตนที่แท้จริงมิใช่การปฏิเสธคุณค่าของมนุษย์ แต่กลับเป็น หนทางสู่ความเป็นอิสระจากการยึดติด และเป็นพื้นฐานของการอยู่ร่วมกับผู้อื่นโดยไม่เบียดเบียน พุทธทาสกล่าวว่า “อนัตตาเป็นความกรุณาที่ยิ่งใหญ่” เพราะทำให้เราละทิ้งการเห็นแก่ตัวและเปิดทางสู่ความเข้าใจธรรมชาติของสิ่งทั้งปวงอย่างแท้จริง (พุทธทาสภิกขุ, 2544) แนวคิดนี้จึงทำให้หลักอริยสัจ 4 โดยเฉพาะ “มรรค” มีมิติของการอยู่ร่วมในสังคมอย่างสมดุล ไม่ใช่เพียงการพัฒนาตนแบบแยกตัว ทั้งยังสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการแก้ไขปัญหาชีวิตประจำวัน เช่น เมื่อเผชิญกับความเครียดจากการทำงาน (ทุกข์) การเข้าใจว่าความเครียดเกิดจากการยึดติดในผลลัพธ์หรือความคาดหวัง (สมุทัย) จะช่วยให้เราปรับเปลี่ยนทัศนคติ และวางแผนการทำงานอย่างมีสติ (มรรค) เพื่อลดความทุกข์ลงได้ (นิโรธ)

เมื่อเปรียบเทียบกับวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น พุทธธรรม (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต, 2564) จะพบว่าการยืนยันความสำคัญของไตรลักษณ์และอริยสัจ 4 เป็นจุดร่วมของแนวคิดทางอภิปรัชญาและจริยศาสตร์ในพระพุทธศาสนาเถรวาทที่สืบทอดต่อเนื่องมาโดยตลอด

2. พบว่า ศาสนาฮินดูเสนอแนวคิดเรื่องชีวิตผ่านมิติของ “อาตมัน” ที่บริสุทธิ์และเป็นนิรันดร์โดยมีเป้าหมายสูงสุดคือ “โมกษะ” หรือการหลุดพ้นจากพันธนาการของสังสารวัฏ การดำเนินชีวิตที่ดีในศาสนาฮินดูจึงมิใช่เพียงการแสวงหาความสุขทางโลก แต่ยังรวมถึงการพัฒนาอัตตสำนึกและจิตวิญญาณเพื่อการบรรลุสู่พรหมัน สอดคล้องกับแนวคิดของสวามี วิเวกานันทะ (Vivekananda, 2009) เรื่อง “อาตมัน” และการแสวงหา “โมกษะ” เน้นว่า “ชีวิตคือการตระหนักรู้ในความศักดิ์สิทธิ์ภายในตน” โดยถือว่ามนุษย์ทุกคนมีพรหมันอยู่ภายใน ซึ่งสามารถแสดงออกผ่านธรรมะ และจริยธรรมในการดำรงชีวิตประจำวัน ตัวอย่างเช่น การทำงานอย่างซื่อสัตย์สุจริต (ธรรมะ) และการสะสมความมั่งคั่งอย่างถูกหลัก (อรรถะ) ไม่ได้เป็นเพียงการตอบสนองความต้องการทางโลก แต่ยังเป็นการแสดงออกถึงพรหมันภายใน และการเตรียมพร้อมสู่โมกษะ นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับแนวคิดของรามกฤษณะ (Radhakrishnan, 1995) ที่เสนอว่าการบรรลุโมกษะมิใช่การหลีกหนีโลก แต่เป็นการเห็นพระเจ้าในชีวิตประจำวัน ผ่านหน้าที่การงาน ความรัก และความเสียสละ แนวคิดของนักปราชญ์ทั้งสองจึงช่วยเสริมให้หลักปुरुชาธะ 4 มีความร่วมสมัยและเข้าถึงง่ายในสังคมปัจจุบัน เช่น การที่บุคคลสามารถประสบความสำเร็จในอาชีพการงาน (อรรถะ) และมีความสุขกับครอบครัว (กามะ) โดยยังคงรักษาหลักธรรมะ และมุ่งสู่การตระหนักรู้ในอาตมัน เพื่อให้ชีวิตมีความสมดุล และมีความหมายอย่างแท้จริง

หลักปुरुชาละ 4 คือ ธรรมะ อรรถะ กามะ และโมกษะ เป็นเครื่องมือกำหนดเป้าหมายของชีวิตที่มีความสมดุลระหว่างทางโลกและทางธรรม ระบบนี้ไม่ได้ละเลยชีวิตทางวัตถุ หากแต่ให้ธรรมะเป็นกรอบควบคุมการแสวงหาอรรถะ และกามะ เพื่อให้สามารถนำไปสู่โมกษะในบั้นปลาย หลักอาศรม 4 ก็มีบทบาทในการปรับแนวปฏิบัติตามช่วงวัยให้สอดคล้องกับเป้าหมายสูงสุดนั้น ข้อค้นพบเหล่านี้สอดคล้องกับแนวคิดของ Radhakrishnan และ Flood ที่เห็นว่าเป้าหมายสูงสุดในศาสนาฮินดูมิได้อยู่ที่การหลีกเลี่ยงโลกแต่เป็นการบรรลุสภาวะที่รู้แจ้งในอาตมันและพรหมัน โดยอาศัยการดำเนินชีวิตอย่างมีศีลธรรมและสมดุลวิญญาณ

3. สะท้อนให้เห็นถึงจุดร่วมและจุดต่างในหลายมิติ กล่าวคือ ทั้งสองศาสนาต่างยอมรับว่าความทุกข์เป็นสภาวะ พื้นฐานของชีวิต และมีเป้าหมายสูงสุดคือ “ความหลุดพ้น” จากความทุกข์นั้น อย่างไรก็ตามแนวทางการอธิบายธรรมชาติของชีวิต และวิธีการบรรลุเป้าหมายนั้นแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ

พระพุทธศาสนาเน้น “การปล่อยวาง” และการดับตัณหาโดยตรง ส่วนศาสนาฮินดูเสนอการ “บูรณาการชีวิต” ผ่านการดำเนินชีวิตที่สมดุล และการรับผิดชอบทางศีลธรรมเพื่อให้จิตสำนึกกลับคืนสู่ความจริงสูงสุด ความเหมือนกันอยู่ที่การพัฒนาจิต การฝึกฝนตน และการไม่ยึดมั่นในวัตถุ แต่จุดต่างอยู่ที่การยืนยันหรือปฏิเสธใน “อัตตา” และวิธีการนิยาม “ตัวตน” ผลการเปรียบเทียบนี้สอดคล้องกับข้อสังเกตของผู้วิจัย เช่น สมภารพรหมทา ที่เสนอว่าความแตกต่างเชิงแนวคิดระหว่าง “อนัตตา” และ “อาตมัน” ส่งผลต่อโครงสร้างทางจริยธรรมและเป้าหมายทางจิตวิญญาณของแต่ละศาสนาดังขอสรุปในตารางข้างล่าง

ประเด็นหลัก	พระพุทธศาสนาเถรวาท	ศาสนาฮินดู
ธรรมชาติของชีวิต	กระบวนการของขันธ 5 ซึ่งไม่มีตัวตนถาวร (อนัตตา)	อาตมันเป็นอมตะ และเป็นส่วนหนึ่งของพรหมัน
ความจริงสูงสุด	การตระหนักรู้ถึงอนัตตาอย่างสมบูรณ์คือไม่มีตัวตนถาวรทั้งกายและใจ	อาตมันและพรหมันคือสัจธรรมสูงสุด
ต้นเหตุแห่งทุกข์	อวิชชา ตัณหา	มายาและอวิชชา
เป้าหมายสูงสุด	นิพพาน: ดับตัณหาและวัฏสงสารอย่างสิ้นเชิง	โมกษะ: หลุดพ้นจากวัฏสงสารและรวมเป็นหนึ่งกับพรหมัน
แนวทางปฏิบัติ	อริยมรรคมีองค์ 8	ปुरुชาละ 4 + โยคะ
ความสัมพันธ์กับโลก	ละวางความยึดมั่นในวัตถุ	ยอมรับความสุขทางโลกภายใต้กรอบธรรมะ
จริยธรรมในชีวิต	ศีล ความไม่เบียดเบียน	หน้าที่ตามธรรมะ ไม่ยึดติดผล
บทบาทต่อสังคม	มีความเห็นอกเห็นใจ ลดความยึดมั่น มีจริยธรรม และสร้างสังคมสงบสุขร่วมกัน	ความรับผิดชอบและการกระทำเพื่อส่วนรวม
แนวคิดเรื่องอัตตา	อนัตตา: ปฏิเสธแนวคิดเรื่องตัวตนที่เที่ยงแท้ถาวร	อัตตา/อาตมัน: เชื่อในจิตวิญญาณส่วนบุคคลที่เป็นอมตะและเที่ยงแท้
การประยุกต์ใช้	ปฏิบัติธรรมเพื่อละทุกข์	ผสมผสานธรรมะกับชีวิตทางโลกผ่านอาศรม 4

ตารางที่ 1: เปรียบเทียบ ชีวิตตามหลักอริยสัจในพระพุทธศาสนาเถรวาท

และ หลักปुरुชาละในศาสนาฮินดู

องค์ความรู้ใหม่

ผลจากศึกษานี้นำไปสู่การค้นพบองค์ความรู้ใหม่ที่สำคัญในสามมิติที่สอดคล้องกันทั้งในเชิงทฤษฎีและการปฏิบัติ ได้แก่ มิติทางอภิปรัชญา จริยศาสตร์ และการประยุกต์ใช้ในชีวิตร่วมสมัย ดังนี้

ประการแรก มิติเชิงอภิปรัชญา ความแตกต่างที่มุ่งสู่เป้าหมายร่วม

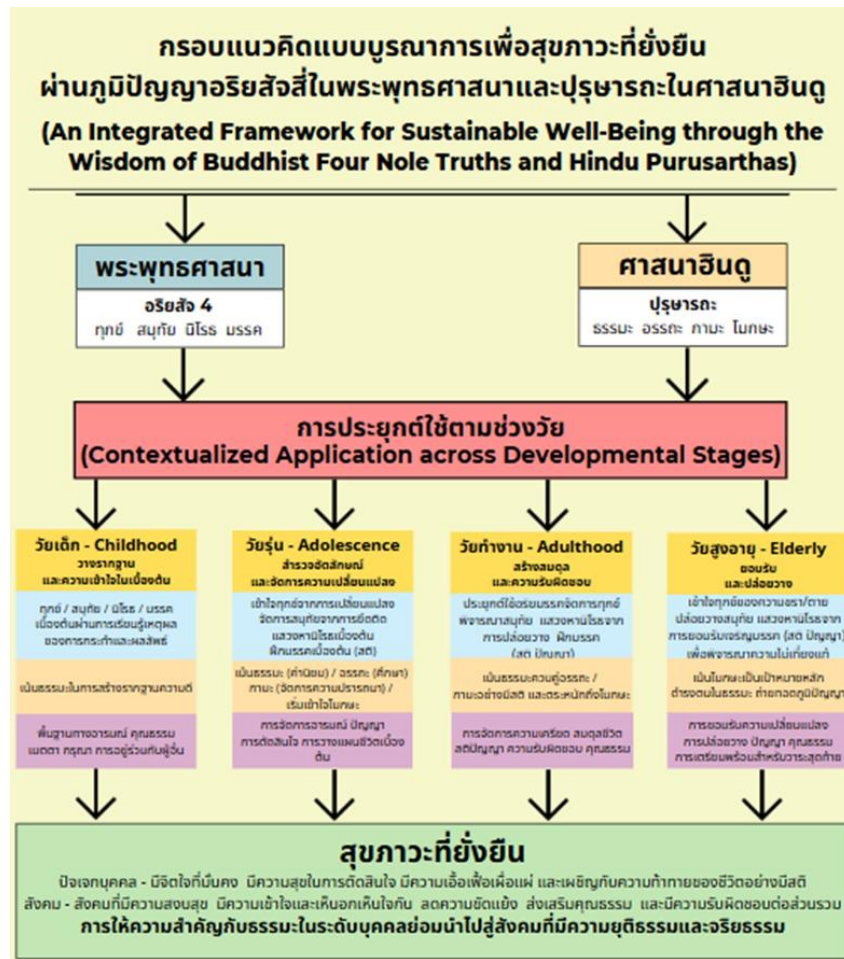
งานวิจัยนำเสนอการเปรียบเทียบแนวคิดเรื่อง “ชีวิต” ระหว่างพระพุทธศาสนาเถรวาทและศาสนาฮินดูในเชิงลึก โดยชี้ให้เห็นถึงความแตกต่างด้านรากฐานปรัชญา กล่าวคือ พระพุทธศาสนาเน้นการวางใจในหลัก อนัตตา อันหมายถึงการไม่ยึดติดในตัวตน และมุ่งสู่การหลุดพ้นผ่านการปล่อยวาง ส่วนศาสนาฮินดูเน้นหลัก อาตมัน และการตระหนักถึงความเป็นหนึ่งเดียวกับพรหมัน แม้จะมีจุดเริ่มต้นที่แตกต่างกัน แต่ทั้งสองต่างมุ่งสู่เป้าหมายเดียวกันคือ โมกษะ หรือ นิพพาน อันเป็นความหลุดพ้นจากวัฏสงสาร นับเป็นองค์ความรู้ใหม่ที่สะท้อนถึง “เอกภาพในความหลากหลาย” ของแนวคิดทางศาสนา

ประการที่สอง มิติเชิงจริยศาสตร์ ระบบคุณธรรมเพื่อพัฒนามนุษย์อย่างสมบูรณ์

งานวิจัยชี้ให้เห็นว่า ทั้งอริยสัจ 4 และปुरुชาณะ 4 ต่างมีลักษณะเป็นระบบจริยศาสตร์เชิงบูรณาการที่สามารถกำกับพฤติกรรมและเป้าหมายชีวิตของมนุษย์ในทุกมิติ โดยเน้นการดำเนินชีวิตอย่างมีศีลธรรม การรู้จักหน้าที่ ความรับผิดชอบต่อสังคม และการพัฒนาจิตใจ ซึ่งล้วนเป็นปัจจัยเกื้อหนุนต่อ “สุขภาวะที่ยั่งยืน” ทั้งในระดับปัจเจกบุคคลและสังคม การค้นพบนี้แสดงถึงความเป็นไปได้ในการประสานกรอบจริยธรรมจากศาสนาต่าง ๆ ให้เกิดพลังร่วมต่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมพหุวัฒนธรรม

ประการที่สาม มิติการประยุกต์ใช้ แนวทางเสริมพลังชีวิตร่วมสมัยในแต่ละช่วงวัย

งานวิจัยพบว่าทั้งสองหลักธรรมสามารถนำมาปรับใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตในแต่ละช่วงวัย และสนับสนุนการดำรงชีวิตร่วมสมัยอย่างสมดุลทั้งด้านโลกียะ (ชีวิตทางโลก) และโลกุตระ (ชีวิตทางธรรม) ตัวอย่างเช่น วัยรุ่นในสังคมร่วมสมัย ที่ต้องเผชิญกับแรงกดดันจากการเรียน การแข่งขัน และความคาดหวังจากครอบครัว อาจใช้หลัก อริยสัจ 4 เป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์ทุกข์ (เช่น ความเครียดจากการสอบ) เข้าใจสาเหตุ (สมุทัยจากความอยากหรือความกลัว) ตั้งเป้าหมายในการพัฒนาตน (นิโรธ) และวางแผนชีวิตด้วยแนวทางที่สมดุล (มรรค) ขณะเดียวกัน การตั้งเป้าหมายชีวิตตามหลัก ปुरुชาณะ 4 อาจช่วยให้นักเรียนหรือเยาวชนรู้จักจัดลำดับความสำคัญของชีวิต ได้แก่ การเรียนรู้หน้าที่ (ธรรมะ) วางเป้าหมายอาชีพ (อรรณะ) ดูแลสุขภาวะ และความสุขที่สมดุล (กามะ) พร้อมกับไม่ละทิ้งเป้าหมายสูงสุดของชีวิต (โมกษะ) ซึ่งทั้งหมดสามารถช่วยเสริมสร้างสุขภาวะทั้งในมิติส่วนบุคคลและสังคม

สรุป

งานวิจัยฉบับนี้ได้เสนอการเปรียบเทียบเชิงลึกระหว่างชีวิตตามหลักอริยสัจสี่ในพระพุทธศาสนาเถรวาท และหลักปुरुษาระในศาสนาฮินดู ซึ่งเป็นสองระบบความคิดที่ต่างมีรากฐานทางอารยธรรมและภูมิปัญญาอัน ลุ่มลึก การศึกษานี้มิได้หยุดอยู่เพียงการวิเคราะห์ความเหมือนหรือความต่างของแนวคิดทางปรัชญา แต่ยังได้ เปิดเผยถึงศักยภาพของหลักธรรมทั้งสองในการประยุกต์ใช้กับชีวิตจริงของมนุษย์ร่วมสมัย ทั้งอริยสัจ 4 และ ปुरुษาระ 4 ต่างมีโครงสร้างทางจริยธรรมที่มุ่งสู่การหลุดพ้นจากความทุกข์ และการดำรงอยู่ที่เปี่ยมด้วย ความสุข ความสงบ และความสมดุล โดยสามารถนำมาบูรณาการเพื่อเสริมสร้างความเข้าใจในตนเอง ความ รับผิดชอบต่อสังคม และการพัฒนาจิตวิญญาณอย่างยั่งยืนในบริบทโลกปัจจุบัน ด้วยเหตุนี้ งานวิจัยฉบับนี้จึงมี คุณค่าเชิงวิชาการต่อแวดวงพุทธศาสนศึกษา ศาสนาเปรียบเทียบ และปรัชญาศาสนา อีกทั้งยังมีคุณูปการ ในทางสังคม วัฒนธรรม และการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างรอบด้าน ซึ่งควรได้รับการส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ ต่ออย่างต่อเนื่องกว้างขวางต่อไป

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะทั่วไป

ด้านการศึกษาและเยาวชนส่งเสริมการบูรณาการ อริยสัจ 4 และปुरुชาละ 4 เข้าสู่การเรียนการสอนทุกระดับ โดยเฉพาะในวิชาคุณธรรม จริยธรรม เพื่อเสริมสร้างทักษะชีวิต การเข้าใจตนเอง และการดำเนินชีวิตที่สมดุล เน้นกิจกรรมที่ส่งเสริมการเรียนรู้เท่าทันอารมณ์ การตั้งเป้าหมายชีวิต และการเจริญสติ หน่วยงาน: กระทรวงศึกษาธิการ, สพฐ., สกอ., สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ด้านการพัฒนาตนเอง สนับสนุนให้บุคคลทั่วไปใช้อริยสัจ 4 เป็นกรอบแก้ปัญหาชีวิต และปुरुชาละ 4 เป็นแนวทางสร้างสมดุลระหว่างความสำเร็จทางโลกและความเจริญทางธรรม เพื่อสุขภาวะที่ยั่งยืน หน่วยงาน: กรมสุขภาพจิต, สสส., องค์การศาสนา ด้านการสร้างสังคม ส่งเสริมการประยุกต์ใช้หลักธรรมที่เน้นความรับผิดชอบต่อสังคม เช่น สังคหวัตถุ 4 และพรหมวิหาร 4 ในการบริหารจัดการองค์กร ชุมชน และภาครัฐ เพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดีและความสมานฉันท์ในสังคมพหุวัฒนธรรม พร้อมเผยแพร่องค์ความรู้ผ่านช่องทางสาธารณะ และจัดเวทีเสวนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างศาสนา หน่วยงาน: พม., กรมประชาสัมพันธ์, ศูนย์คุณธรรม, องค์การศาสนา, องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพหรือเชิงปริมาณเพิ่มเติม เพื่อตรวจสอบผลของการประยุกต์ใช้หลักอริยสัจ และปुरुชาละในชีวิตจริงของบุคคล ในสังคมร่วมสมัย ในมิติต่าง ๆ เช่น ผลการนำหลักอริยสัจ 4 ไปใช้ในการจัดการความเครียดจากการเรียน, ความพึงพอใจในชีวิตของกลุ่มผู้ประกอบการอาชีพอิสระที่ดำเนินชีวิตตามหลักปुरुชาละ กับกลุ่มที่ไม่ได้ใช้, ผลกระทบของการนำหลักธรรมไปใช้ในกลุ่มผู้สูงอายุต่อการจัดการความเหงา และความรู้สึกมีคุณค่าในชีวิต

2.2 ควรศึกษาการประยุกต์ใช้หลักธรรมทั้งสองในบริบทเฉพาะ เช่น ธุรกิจที่มีจริยธรรม การดูแลสุขภาพจิตแบบองค์รวม หรือการพัฒนาแนวทางการไกล่เกลี่ยความขัดแย้ง เพื่อให้เกิดองค์ความรู้เชิงปฏิบัติที่เป็นประโยชน์ต่อวิชาชีพและนโยบายสาธารณะ

2.3 ควรมีการศึกษาถึงอุปสรรคและความท้าทายที่เกิดขึ้นจริง ในการนำหลักธรรมเหล่านี้ไปใช้ในชีวิตประจำวัน ตลอดจนหาแนวทางส่งเสริม สนับสนุน หรือจัดปัจจัยที่เป็นอุปสรรค เพื่อให้การดำเนินชีวิตตามหลักอริยสัจและปुरुชาละเป็นไปอย่างยั่งยืน

2.4 ควรขยายขอบเขตการศึกษาสู่การเปรียบเทียบกับศาสนาอื่น เช่น ศาสนาคริสต์ ศาสนาอิสลาม หรือปรัชญาตะวันตก เพื่อสร้างกรอบความเข้าใจที่กว้างขึ้นเกี่ยวกับแนวคิดเรื่องเป้าหมายของชีวิตในมิติสากล และเสริมสร้างสันติภาพทางศาสนาอย่างแท้จริง

บรรณานุกรม

- พระพรหมคุณาภรณ์. (ป.อ. ยุตฺโต). (2561). *การประยุกต์ธรรมในชีวิตประจำวัน*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม
- พุทธทาสภิกขุ. (2544). *อนัตตา: ความกรุณาที่ยิ่งใหญ่*. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทย*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- โยคานันทะ ปรมหังสา. (2561). *ภควัทคีตา: ราชศาสตร์แห่งการหยั่งรู้พระเจ้า (ภาค 1-2)*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้ง.
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2564). *พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย*. พิมพ์ครั้งที่ 55. จิน: ธรรมทาน เพื่อการศึกษาธรรม.
- สมภาร พรหมทา. (2561). *ปรัชญาเพื่อชีวิต: การคิดเชิงพุทธ*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: ศยาม.
- สมภาร พรหมทา. (2562). การเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องชีวิตในพุทธศาสนาและฮินดู. *วารสารศาสนาเปรียบเทียบ*. 2(2), 89–104.
- สัมพันธ์ กิจบุญชู. (2557). *พุทธศาสนากับศาสนาฮินดู: การเปรียบเทียบแนวคิดชีวิตและการหลุดพ้น*. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา
- อภิสิทธิ์ ศรีสุวรรณ. (2563). พุทธปรัชญากับการแก้ปัญหาชีวิตมนุษย์. *วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา*. 4(1), 45–60.
- Dasgupta, S. N. (1927). *Hindu mysticism*. Chicago: Open Court Publishing Company.
- Flood, G. (1996). *An introduction to Hinduism*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Radhakrishnan, S. (1995). *Indian Philosophy* (Vol. 1). Oxford: Oxford University Press.
- Sen, A. (2005). *The argumentative Indian: Writings on Indian history, culture and identity*. New York: Farrar, Straus and Giroux
- Sivananda, S. (2000). *All about Hinduism*. Shivanandanagar: Divine Life Society.
- Vivekananda, S. (2009). *The complete works of Swami Vivekananda* (Vol. 1). Kolkata: Advaita Ashrama.